

Varsi-sanue kognitiivisen semantiikan valossa

Varsi on Jorma Koivulehdon (1979, 142) mukaan balttilainen tai germaaninen lainasana. Sillä on nykysuomessa useita erilaisia merkityksiä. Paitsi itsenäisenä substantiivina se esiintyy myös spatiaalisenä ja temporaalisena postpositiona (*joen varrella, vuosien varrella*) sekä yhdyssanojen jälkikomponenttina (*käsivarsi, tienvarsi*). Lisäksi sitä käytetään monissa idiomeissa (esim. *ottaa varteen*) ja siitä on johdettu useita uusia sanoja (esim. *vartalo, varttua, varsinainen*). Pysin seuraavassa tutkimaan, millaisia semanttisia kytkentöjä *varsi*-sanan erilaisten käyttöjen ja siitä johdettujen uusien sanojen välillä on.

Polysemiasta eli monimerkityksisyydestä puhutaan silloin, kun yhdellä lekseemillä on useita toisiinsa jollakin tavalla liittyviä merkityksiä (määritelmistä ks. Laalo 1989, 220; Lakoff 1987, 416). Etymologisesti katsoen *varsi*-sanan esiintymisissä on kyse monimerkityksisyydestä, sillä sen erilaiset merkitykset lienevät historiallisesti samaa perua. Etymologisesti polyseeminen sana ei kuitenkaan aina ole polyseeminen synkroniselta kannalta, ja toisaalta selkeää ja jäännöksetöntä kahtiajakoa polysemiaan ja homonymiaan (kahteen selkeästi erimerkityksiseen mutta samanasuiseen lekseemiin) ei välttämättä aina voida tehdä (vrt. Laalo 1989, 229—233). Selkeän polysemian ja selkeän homonymian väliin tuntuu kielenpuhujien intuitiossa aina jäävän epäselvä välialue.

1. Kognitiivinen semantiikka ja merkitysrakenteiden selittäminen

Kognitiivisen semantiikan edustajat ovat väittäneet lähestymistapansa tarjoavan mahdollisuuden sanojen eri merkitystehtävien välisten suhteiden systemaattiseen kuvaukseen ja niiden merkitysrakenteiden uudelleen selittämiseen (ks. esim. Sweetser 1990, 22). Tämä lähestymistapa

katsoo merkityksen tai merkityksellisyyden mahdollisuuden syntyvän hyvin yleisistä kuvallis-skemaattisista rakenteista (image-schematic structures; jäljempänä käytän lyhyiden vuoksi termiä *skeema*), jotka ovat peräisin ihmisten jokapäiväisistä kokemuksista, toiminnoista ja havainnoista (Johnson 1987, 21—23). Nämä hyvin konkreettiset kokemukset antavat mahdollisuuden myös ei-konkreettisten asioiden käsitteellistämiseksi metaforien kautta. Metaforalla ei tässä tarkoiteta ainoastaan kielikuvaa vaan käsitteellistä metaforaa, ihmisen ajattelun yleistä piirrettä, jossa jokin kohdealue koetaan, ymmärretään tai käsitteistetään sen perusteella, mitä jostakin toisesta semanttisesta kentästä (lähdealueesta) tiedetään (Lakoff—Johnson 1980, 5; myös Lakoff 1987, 114; Johnson 1987, xiv—xv). Jokapäiväinen metaforinen kielenkäyttö on seurausta tämänkaltaisista ajattelukaavoista. Tietyn käsitteellisen metaforan käyttäminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että kohde- ja lähdealueita pidetään samoina tai välttämättä edes toistensa kaltaisina (Searle 1979, 108—109; Sweetser 1990, 8). Kohde- ja lähdealueen välisen yhteydenkään ei tarvitse perustua lähdealueen tärkeimpiin tai keskeisimpiin piirteisiin (Langacker 1987, 157).

Pyrin valaisemaan edellä luonnehtimiani ideoita esimerkillä. Yksi Johnsonin (1987) kuvallis-skemaattisista rakenteista on SÄILIÖ-skeema, joka koostuu sisä- ja ulkopuolisista alueista ja niitä erottavasta rajasta. Tämän skeeman perusta on vahvasti ihmisten arkikokemuksissa: koemme ruumiimme eräänlaiseksi säiliöksi, johon laitetaan ilmaa, ruokaa tai juomaa ja josta saadaan ulos ilmaa ja ulosteita; samoin koemme ruumiimme eräänlaisessa säiliössä (vaikkapa huoneessa) olevaksi esineeksi. Lisäksi joudumme päivittäin tekemisiin monenlaisten muiden säiliöiden (kahvikuppien, maitopurkkien, laukujen jne.) kanssa. SÄILIÖ-skeema antaa rakenteen kaikenlaiselle sisältämiselle, ja kun siihen lisätään liikkuvia entiteettejä, saadaan aikaan SISÄÄN—ULOS-suuntautumisen skeema, ts. se minkä käsitämme yhteiseksi kaikkien sisään—ulos-liikkeiden rakenteelle (Johnson 1987, 28—34; ks. myös Lakoff 1987, 271—273 ja Lakoff 1989, 115—117). Tästä skeemasta peräisin olevat mielikuvien rakenteet näkyvät suomen kielessä sisäpaikallissijojen käyttönä (englanninkielisiä esimerkkejä tarjoaa runsaasti esim. Johnson 1987, 32—33).

Metaforan TILAT OVAT SÄILIÖITÄ (Johnson 1987, 34) kautta käsitteellistämme myös erilaisia fyysisiä tai psyykkisiä tiloja koskevan tietomme konkreettisten säiliöiden kautta. Tämäkin heijastuu suomessa sisäpaikallissijojen käyttönä (vrt. Leino 1990, 409; Toivainen 1990, 12—13):

Vastaantulija oli *humalassa*.
Naapurin Liisa meni *naimisiin*.

Hänen satavuotias isoisänsä on vielä *elossa*.
Vaivuin sikeään *uneen*.

Edelliselle läheinen metafora TOIMINNOT OVAT SÄILIÖITÄ (Lakoff 1987, 434) taas tuottaa seuraavankaltaisia muotoja:

Arvo lähti taas kaupungille *hummailemaan*.
Tulin *uimasta* jo kello kuudelta.
Istuin sohvalla *lukemassa* kirjaa.

Kun seuraavassa puhutaan merkityksen selittämisestä, se ei tarkoita, että edes pyrittäisiin selittämään, miksi jollakin sanalla on tietty merkitys, tai ennustamaan, minkälaisia merkityksiä sana saa tulevaisuudessa. Kielellisen merkin muodon ja merkityksen suhdehan on vanhan dogmin mukaan mielivaltainen. Tiettyä merkitystä kantava merkki ei kuitenkaan saa uusia sivumerkityksiä sattumanvaraisesti, vaan uudet merkitykset ovat joissain motivoituissa suhteissa vanhoihin (esim. Sweetser 1990, 5, 9). Merkitystä tai merkitysrakennetta kuvattaessa osoitetaan näin ollen systemaattiset yhteydet eri merkitysten välillä ja selitetään, miksi on *luonnollista* tai *järkeenkäypää*, että sana, jolla on merkitys X, on saanut myös merkityksen Y (Lakoff 1987, 438; vrt. E. Itkonen 1983, alaluku 4.2.6).¹ Kognitiivinen semantiikka käyttää mainittujen yhteyksien osoittamiseen mm. skeemoja ja metaforia, joiden rakenne oletuksen mukaan on selitettävissä ihmisten arkisten (ja hyvin triviaalien) havaintojen ja kokemusten perusteella.

2. V a r s i

2.1. V a r s i substantiivina

Kosken (1987, 86—87) mukaan *varsi*-sanaa käytetään substantiivina sellaisista sauvamaisista entiteeteistä, jotka ovat jonkin laajemman kokonaisuuden osaentiteettejä siten, että varreksi nimitetty osa on tyypillisesti pitempi kuin saman esineen terä tai muu vastaava funktionaalisesti tärkeä osa. Tämä kattaakin hyvin *varsi*-sanana merkitykset sellaisissa tapauksissa kuin *vasaran varsi*, *piipun varsi*, *kirveen varsi* tai *paistinpan-*

¹ Lakoff (1987) puhuu itse asiassa vain synkronisista merkityssuhteista; Sweetserin (1990) keskeisen teesin mukaan kuitenkin synkronisella ja historiallisella semantiikalla on paljon yhteistä, koska semanttisen muutoksen kuvaamiseen ja selittämiseen voidaan käyttää samoja käsitteitä (esim. skeemoja ja metaforia) kuin synkronisten merkitysrakenteiden motivoimiseen. Synkronisen ja diakronisen analyysin selkeä erottaminen ei näin ole järkevää eikä välttämättä aina mahdollistakaan (Sweetser 1990, 9—12, 145, vrt. myös Algeo 1990, 403, Langacker 1987, 18; kongition, metaforien ja semanttisen muutoksen yhteyden on huomannut jo Anttila 1972, alaluku 7.8).

nun varsi. Yhteys sellaisiin tapauksiin kuin *luunvarsi*, *pylvään varsi*, *kyynärvarsi* tai *käsivarsi* taas syntyy selkeästi referenttien samankaltaisen, sauvamaisen hahmon perusteella. Sama pätee myös *varsi*-sanankäyttöön viitattaessa ihmisruumiiseen (lähinnä vartaloon ja jalkoihin), esim. *komea varreltaan*. Yleisen pitkänomaisen hahmon lisäksi samankaltaisuutta näissä tapauksissa luo se, että referentit ovat kaikissa tapauksissa jonkin laajemman kokonaisuuden osaentiteettejä, eivät itsenäisiä kokonaisuuksia.

2.2. *V a r s i* *postpositiona*

Varsi-sanankäytön postpositionaalisten merkitysten rakenne on monimutkaisempi. Historiallisesti katsoen substantiivien postpositionaalistumisesta ei ole mitään epätavallista. Ravilan (1945, 319) mukaan postpositiorakenteet ovat syntyneet yhdyssanojen taivutusmuodoista, *varsi*-sanankäytössä esim. *joenvarsi* → *joen varrella* (ks. myös Alhoniemi 1988, 28). Näin syntyvät postpositiot etääntyvät merkitykseltään usein melko nopeasti kantasanansa muista muodoista ja tulevat samalla merkitykseltään varsin väljiksi. Väljämerkityksisyys saattaa itse asiassa olla postpositiokäytökelpoisuuden kannalta välttämätöntä (Alhoniemi, mp.).

Varsi-sanankäytön postpositionaaliset käytöt voidaan karkeasti jakaa spatioaalisiin ja temporaalisiin. Tyypillistä spatiaalista käyttöä edustavat seuraavat esimerkit:

Hämeenkadun varrella on uusi kahvila.

Maantien varressa oleva rivitalo vaurioitui myrskyssä.

Joen varrelle oli rakennettu kesämökkejä.

Suomalaiset hiihtäjät väsyivät pahasti *ladun varrella*.

Monenlaiset vaarat saattavat vaania *koulumatkan varrella*.

Näissä kaikissa tapauksissa *varsi* liittyy substantiiveihin, jotka viittaavat kohdassa 2.1. mainittujen substantiivien tavoin hahmoltaan pitkänomaisiin tai sellaisiksi miellettyihin entiteetteihin. Sanonnassa *matkan varrella* tämä ei ole aivan yhtä selvää. Matkan voi kuitenkin ymmärtää siksi väyläksi, jota pitkin matkustava olio kulkee (vrt. Johnson 1987, 114).

Matkojen avulla kulkuväyliin voidaan liittää myös temporaalinen ulottuvuus. Matkoilla on tyypillisesti alkupiste ja aloitushetki sekä vastaavasti loppupiste ja lopetushetki. Mitä kauempana tietty piste on matkan alkupisteestä, sitä kauemmin sen saavuttaminen kestää. Tästä syntyvä ajan linearisointi (tai oikeammin spatialisointi) on yksi tärkeimmistä ajan käsitteellistämistavoista (Johnson 1987, 114; lisäksi ks. Lakoff—Turner 1989, 44—45; Leino 1990, 405—407), ja se selittää myös sen, miksi tulevaisuuden koetaan yleensä olevan edessäpäin (Lakoff—Turner 1989, 44—46). Tässä valossa ei ole mitenkään yllättävää, että *varsi*-postpositiolla on myös temporaalinen käyttönsä:

Hän on *elämänsä varrella* kohdannut monenlaisia vaikeuksia. Ullakolle on *vuosien varrella* kertynyt röykkiöittäin turhaa roinaa. Hallituksen *kaksivuotisen taipaleen varrelta* löytyy monia tärkeitä ja vaikeita asioita. (LA)

Mihin tahansa temporaaliseen ilmaisuun *varsi* ei kuitenkaan luonnu. Selvästi käymättömiä ovat esim. **sekunnin varrella* tai **silmänräpäyksen varrella*, ja oudoilta kuulostavat myös esim. **päivän varrella* tai **talven varrella*. Näistä kahdessa ensimmäisessä selityksenä saattaa olla puheena olevan ajanjakson lyhydestä johtuva vaikeus käsittää aikaa lineaarisena. Kahdessa jälkimmäisessä on vaikea vedota ajanjakson lyhyteen, etenkin kun kielessä on olemassa täysin käypä ja käytetty ilmaus *viikon varrella*. Ehdotan tähän seuraavaa selitystä. Ajanjaksoina päivä ja viikko eroavat toisistaan siinä, että päivä on luonnollinen sykli, kun taas viikko ei ole luonnollinen (vaan pikemminkin kulttuurista määräytyvä) ajanjakso (vrt. Lakoff 1987, 68—69); päivä ei siis ole siinä määrin lineaarinen kuin viikko, joka voidaan luontevasti mieltää seitsemäksi perättäiseksi päiväksi. Talvi taas on osa vuodenaikojen laajempaa sykliä. Huomattakoon kuitenkin, että puheena olevan ajanjakson pituus vaikuttaa kaikesta huolimatta ilmausten luontevuuteen (vrt. *vuoden varrella*) ilmeisesti siksi, että mitä pitempi ajallinen sykli on, sitä helpompi se on mieltää lineaarisiksi. Tälle on olemassa selkeä spatiaalinen analogia: ympyrän kehän palanen näyttää sitä suuremmalta, mitä suuremmasta ympyrästä se on peräisin.

Ylivoimaisesti suurin osa *varsi*-sanauksen postpositionaalisista käytöistä liittyy edellä kuvatun kaltaisiin pitkänomaisiin tai pitkänomaisiksi (lineaariseksi) koettuihin entiteetteihin. Postposition *varsi*-substantiivilta perimien semanttisten ominaisuuksien voidaan siis katsoa olevan syntaktisten käyttörajoitusten takana. Jossain määrin poikkeavaa spatiaalista (1) tai spatiaalisen-temporaalista (2) käyttöä edustavat seuraavat kaksi Lau-seopin arkiston kokoelmista peräisin olevaa esimerkkiä:

- (1) Budapestin keskustan tuntumassa on maan kansallisorunoiijalle Mihail Vörösmartylle pyhitetty *aukio*, Vörösmarty tér, *jonka varrella* on kaunis vanha kahvila.
- (2) Kyllä niitä semmosija kummit tuolla *maailman varrella* rookaa.

Näissä tapauksissa postpositio *varrella* liittyy substantiiveihin, joiden tarkoitteita ei sinänsä voida pitää pitkänomaisina. Esimerkkien voidaan kuitenkin katsoa olevan ilmentymiä siitä, miten kielellisiin ilmauksiin saatetaan liittää jokin näkökulma tai mielikuva puheena olevasta tilanteesta (Langacker 1987, alaluku 3.3, vrt. myös s. 158). Molemmissa esimerkeissä pitkänomaisuuden liittäminen puheena oleviin entiteetteihin on luonnollista. Esimerkkilauseessa (1) mainittua aukiota saattavat raja-

ta pitkänomaiset kadut, ja joka tapauksessa aukiot tai torit on helppo käsittää lineaaristen väylien rajaamiksi alueiksi.

Esimerkkilauseella (2) on parafrasit *Elämän varrella* tai *Maailman varrella voi kohdata (sattua) kaikenlaista kummaa*. Näistä ensimmäinen on selkeästi temporaalinen, ja samanlaista tapausta on käsitelty edellä. Maailman varrella kohtaamiseen tai sattumiseen taas liittyvät tyypillisesti kokemuksistaan kertovan subjektin matkat, joiden varrella puheena olevat tapahtumat sattuvat. Tällaista *varrella*-postposition käyttöä ei mielestäni ole tarpeen lajitella yksinomaan spatiaaliseksi tai yksinomaan temporaaliseksi. Sillä on selkeästi molemmilta käsitealueilta peräisin olevia piirteitä.

2.3. *V a r s i* -sananjohdokset ja käyttö yhdyssanan alkuosana

Varsi-sananjohdoista helpoimmin selittyvät senkaltaiset konkreettisiin varsiin liittyvät sanat kuin *vartalo*, *varttua* ja *varttaa*. *Vartalo* tarkoittaa *varsi*-sanana tavoin ihmisen kehoa sanonnassa *vähäinen varrellaan*. *Varttuminen* taas merkitsee *varren* eli *vartalon* kasvua (T. Itkonen 1985, 553). Työkalujen ja aseiden valmistamiseen tai toisaalta puutarhanhoitoon liittyvä *varttaa*-verbi on läheisessä yhteydessä konkreettisiin kirveiden, nuijien tai puuntaimien varsiin.²

Johdos *varsinainen* ”tarkoittaa jonkin ’runkona’ olevaa ja siinä mielessä oikeaa, todellista” (T. Itkonen 1985, 553). Tällaisessa merkityksessä se esiintyy mm. ilmauksissa *varsinainen jäsen* tai *kokouksen varsinainen ohjelma*. Näissä on Terho Itkosen (1985, 554) mukaan kyse ’runkona olemisen’ merkityksen heijastumisesta, toisin kuin ilmauksissa *varsinainen hurmuri* tai *varsinainen munaus*. Näissäkin *varsinainen* merkitsee kuitenkin pääsanana osoittaman luokan keskeistä tai edustavaa jäsentä, samoin kuin *varsi*-sanana kivettynyt instruktiivimuoto yhteyksissä *varsin vaikea* tai *varsin pimeä* (tämän muodon alkuperästä ks. SKES). Idiomilla *ottaa varteen* on näihin läheisesti rinnastuva merkitys ’ottaa huomioon’, ’pitää tärkeänä’. Tärkeyttä korostava merkitystehtävä *varrella* on myös yhdyssanojen alkukomponenttina, esim. *varsioja* ’(viljelysten) valtaoja, viemärioja’, *varsimaantie* ’valta(maan)tie’, *Varsi-Venäjä* ’Venäjän keskusalue, tärkein Venäjän osa, ”oikea” Venäjä’ (SKES). Kaikissa viimeksi mainituissa merkityksissä on taustana Johnsonin (1987) mainitsema skemaattinen rakenne KESKUS—PERIFERIA (ks. Johnson 1987, 124—125), jonka erään metaforisen laajennuksen mukaan tärkeitä asioita pidetään keskuksena tai keskeisinä (Lakoff 1987, 275).

² *Varras* ei historiallisesti ole samaa perua kuin *varsi* (ks. Koivulehto 1979, 139—142), mutta sen liittyminen *varsi*-sanueeseen synkronisessa kielitajussa ei ole mitenkään ihmeellistä. Molemmathan viittaavat pitkänomaisiin, sauvamaisiin entiteetteihin.

Terho Itkonen (1985, 553) liittää *varsinainen*-sanana *varteen* 'runkona olemisen' merkityksen kautta. Tämä on mielestäni täysin oikein. On kuitenkin huomattava, että myös *runko* on tässä yhteydessä ymmärrettävä metaforisesti. *Runko* ja *varsi*-sanana johdos *varsinainen* muodostavat tässä jo pienen metaforisen järjestelmän, jonka takana olevaa motivaatiota ei liene vaikea nähdä. Varsi, samoin kuin runko, on aina elimellinen osa sitä kokonaisuutta, johon se kuuluu. Ilman vartta ei kirveestä ole työkaluksi eikä ilman vartta ole kynää, ei liioin ihmistä ilman vartta tai vartaloa (vrt. Lakoff 1987, 274). Varsi on siis aina funktionaalisesti keskeinen sille entiteetille, jonka osa se on. Keskeisyyden osoittaminen *varsi*-sanueeseen kuuluvalla sanalla on näin ollen luonnollista, vaikka tätä ei sanan perusmerkityksestä voikaan ennustaa.³

3. Lopuksi

Kognitiivisen semantiikan avulla on mahdollista löytää ja motivoida yhteyksiä useimpien *varsi*-sanana merkitystehtävien välillä. Kognitiivisen semantiikan kykyä nähdä intuitiivisesti uskottavaa systemaattista polysemiaa siellä, missä sanat formaaleiksi piirrekimpuiksi analysoiva semantiikka näkee vain homonymiaa, onkin käytetty argumenttina paitsi kognitiivisen semantiikan itsensä myös sen edustaman laajemman ihmismieltä koskevan teorian puolesta (Johnson 1987, 5. luku; Sweetser 1990, 3. luku). Tämän näkemyksen mukaan mm. arki ajattelun, päättelyn, ympäristön esineiden luokittelun eli kategorioinnin ja kielen voidaan katsoa toimivan samojen periaatteiden mukaisesti (Johnson 1987, 104—112). Näiden periaatteiden taas katsotaan kumpuavan ihmisten jokapäiväisestä kokemuksesta, ihmisten vuorovaikutuksesta ympäristön keskikokoisten esineiden kanssa. Koska tällä hyvin triviaalilla tasolla ihmisten kokemuksissa ei ole kovinkaan suuria eroja eri kulttuurien välillä, ei kokemusten perusteella syntyvien eri kielissä ja kulttuureissa käytössä olevien skeemojen ja metaforien varasto voi olla rajaton eikä niiden rakennetaan voi vaihdella rajoituksetta (vrt. Johnson 1987, 202). Niinpä edellä esittämässäni *varsi*-sanana merkityksen analyysissa ei ole tarvittu ainuttakaan sellaista skeemaa tai metaforaa, jota ei muiden kielten analyysin perusteella jo olisi jossakin yhteydessä postuloitu.

³ Monissa SKES:n luettelemissa eri murteista peräisin olevissa idiomeissa KESKUS—PERIFERIA-skeema on helposti havaittavissa. Näiden semantiikan yksityiskohtainen tarkastelu vaatisi kuitenkin enemmän tilaa kuin tässä on käytettävissä. Kognitiivisen kielitieteen suhtautumisesta (englanninkielisiin) idiomeihin ks. Langacker (1987, 23—25, 94) sekä laajemmin esim. Gibbs—O'Brien (1990).

LÄHTEET

- ALGEO, JOHN 1990: Semantic change. *Research guide on language change*. Toim. EDGAR C. POLOMÉ. Trends in linguistics: Studies and monographs 48. Berlin.
- ALHONIEMI, ALHO 1988: Postpositiorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. *Sananjalka* 30. Turku.
- ANTTILA, RAIMO 1972: *An introduction to historical and comparative linguistics*. New York.
- GIBBS, RAYMOND W., JR.—O'BRIEN, JENNIFER E. 1990: Idioms and mental imagery: The metaphorical motivation for idiomatic meaning. *Cognition* 36. Amsterdam.
- ITKONEN, ESA 1983: *Causality in linguistic theory*. London.
- ITKONEN, TERHO 1985: *Varsinainen ja myös: kaksi kaksisyymärteistä sanaa*. *Virittäjä*. Helsinki.
- JOHNSON, MARK 1987: *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago.
- KOIVULEHTO, JORMA 1979: Baltisches und Germanisches im Finnischen: die finn. Stämme auf -rte und die finn. Sequenz VrtV. *Explanations et tractationes fennougriacas in honorem Hans Fromm*. Toim. ERHARD F. SCHIEFER. München.
- KOSKI, MAUNO 1987: Leksikaalinen ekvivalenssi ja vastaamattomuus. *Fennistica festiva in honorem Göran Karlsson septuagenarii*. Fennistica 9. Turku
- LA = Lauseopin arktion kokoelmat. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LAALO, KLAUS 1989: Homonymiasta ja polysemiasta. *Virittäjä*. Helsinki.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago.
- 1989: Some empirical results about the nature of concepts. *Mind & Language* 4. Oxford.
- LAKOFF, GEORGE—JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors we live by*. Chicago.
- LAKOFF, GEORGE—TURNER, MARK 1989: *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar, vol. 1: Theoretical prerequisites*. Stanford.
- LEINO, PENTTI 1990: Mikä siellä liikkuu? Liike- ja muutosverbien subjekti. *Virittäjä*. Helsinki.
- RAVILA, PAAVO 1945: Suomalais-ugrialaisten kielten taivutuksen historiaa. *Virittäjä*. Helsinki.
- SEARLE, JOHN R. 1979: *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja I—VII*. Helsinki.
- SWEETSER, EVE 1990: *From etymology to pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge studies in linguistics 54. Cambridge.
- TOIVAINEN, JORMA 1990: *Acquisition of Finnish as a first language: General and particular themes*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 35. Turku.

TIMO HAUKIOJA: *On the semantics of Finnish varsi: A cognitive account*

The paper describes the semantic structure of a polysemous word, Finnish *varsi*, using the methods of cognitive semantics as outlined e.g. by George Lakoff (1987, 1989). In addition to being an independent noun, *varsi* is also used as a spatial and a temporal postposition. As a noun, it is used, first of all, to refer to such longish, like entities as tree-trunks, pens (in the compound *kynänvarsi*), and human arms (in the compound *käsivarsi*). A common, related usage refers to the handles of various tools (such as axes and hammers), rackets (e.g. tennis and badminton), ice-hockey sticks, and other instruments with similar gestalts. Just any handle, however, won't do: in addition to being long and rigid, a typical *varsi* is longer than the functionally important part of the same entity.

As a spatial postposition, *varsi* (most often used in the inessive [*varressa*] and adessive [*varrella*] forms) is used in combination with a noun referring to a linear entity, such as *tien varrella* 'by the road' or *matkan varrella* 'on the way'. Time is often conceptualized as a linear entity as well, and it is not surprising to see the postposition *varsi* used in temporal expressions (*viikon / vuoden / elämän varrella* 'within the time-span of ('in the course of') a week / year / lifetime'). Again, the postposition *varsi* cannot combine with any temporal term whatsoever; the temporal period designated by the term must be long enough (thus e.g. **sekunnin varrella* 'within the time-span of one second' is ruled out), and it must not be cyclic (e.g. **päivän varrella* 'within the time-span of a day' is also ungrammatical). Temporal cycles which are long enough (e.g. a year) are, however, treated as linear (there is an obvious spatial analogue to this). All in all, the constraints for the use of the postposition *varsi* can be accounted for by the semantic features it has inherited from the phonologically identical noun.

Many new lexemes have been derived from *varsi*. They usually designate a "good", prototypical, or central member of some category. This is motivated by the fact that *varsi* (as a noun) always refers to a part which is crucially important to the whole. This importance can be metaphorically interpreted to mean centrality or typicality (cf. Johnson 1987, 124—125).

In conclusion it can be said that the semantic structure of *varsi* is best seen as radial (cf. Lakoff 1987, 83—84, 91). The image-schemas and conceptual metaphors used in this description have been profitably used in the description of other languages; thus, it might be argued that language has a universal conceptual basis, rooted in human cognition.

